

بخش نخست

کلیات

مبانی برنامه‌درسی حوزه یادگیری زبان و ادبیات فارسی

زبان و ادبیات فارسی، بازنمایاننده اندیشه‌ها، باورها و شکوه فکر فرهیخته فرهنگ ایران است و چونان میراث ارزشمند نسل‌ها و سده‌ها، از گذشته به امروز، راه یافته است. برگ برگ فرهنگ و ادب فارسی را آثار منثور و منظومی تشکیل داده که بیانگر غنای اندیشه و بینش‌ورزی ایرانیان است. توجه به این موضوع حیاتی و وظیفه حساس و خطیر برنامه‌ریزان درسی، به ویژه در قلمرو تعلیم و تربیت، به شمار می‌رود تا از طریق ایجاد فضاهای مناسب برای دانش‌آموزان، امکان آشنایی آنان با این ذخایر فرهنگی فراهم آید و برای رسیدن به مراتبی از حیات طیبه و نیکوتر زیستن، تجارب شایسته‌ای کسب شود.

یکی از مهارت‌های ضروری در دنیای کنونی، توانایی نوشتن است. انسان در زندگی اجتماعی نیاز به بازگویی سخن و ارتباط با هموعان خود دارد. نوشتن در کنار گفتن، از راه‌های ماندگارسازی کلام و بیان افکار است. نوشتن به سبب پیوستگی ناگسستنی‌اش با اندیشه و تفکر انسان، می‌تواند نقشی مهم در تقویت خلاقیت و کاربرد آن داشته باشد. بنابراین، با طراحی و تدوین برنامه‌درسی مناسب، می‌توان دانش‌آموزان را با این حوزه، آشنا و آنان را نسبت به پاسداری از میراث فرهنگی ترغیب کرد و در به کارگیری آموخته‌ها در زندگی توانمند ساخت.

رویکردهای حاکم بر برنامه‌درسی نگارش

«رویکرد» جهت‌گیری اساسی نسبت به فرایند یاددهی – یادگیری و ابعاد گوناگون آن در حوزه برنامه‌ریزی درسی است. در یک نگاه کلی، از دو منظر می‌توان به رویکرد نگریست: «برنامه‌درسی ملی» و «برنامه‌درسی زبان و ادبیات فارسی»

رویکرد عام

این رویکرد بر بنیاد «برنامه‌درسی ملی جمهوری اسلامی ایران»، یعنی شکوفایی فطرت توحیدی استوار است و تألیف و سازماندهی کتاب با توجه به عناصر پنجگانه (علم، تفکر، ایمان، اخلاق، عمل) و جلوه‌های آن در چهار عرصه (خود، خلق، خلقت و خالق) انجام گرفته است.

رویکرد ویژه

رویکرد ویژه یا خاص در برنامهٔ درسی زبان و ادبیات فارسی، برای آموزش مهارت‌های نوشتاری، رویکرد مهارتی است.

رویکرد مهارتی

رویکرد اصلی برنامه در تألیف و سازماندهی محتوای آموزشی این دوره، «رویکرد مهارتی» است. یعنی توانایی نوشتن، مهارتی است که در پی آموزش، تمرین، تکرار، کار و نوشتار، کسب می‌شود. نوشتن یک هنر زبانی نیست بلکه مهارتی اکتسابی است. از این رو این درس، کاملاً ورزیدنی و عملی است.

دانستنی‌های حفظی این کتاب، بسیار اندک و ناچیز است؛ لذا توصیه می‌شود از کشاندن آموزش کتاب به سمت مباحث دانشی و حفظ کردنی پرهیز گردد.

دانش‌آموزان باید در کلاس، فرصت نوشتن و بازنویسی و نقد نوشته‌های همدیگر را تجربه کنند. مناسب‌ترین راه، همین است. یکی از اصلی‌ترین دلایل کاهش حجم و تعداد درس‌ها ایجاد فرصت بیشتر برای تجربه‌های یادگیری است. کمتر حرف بزنیم و بیشتر به دانش‌آموزان برای نوشتن، فرصت بدهیم.

افزون بر رویکرد خاص، چند رویکرد فرعی نیز در تدوین و سازماندهی محتوا مورد توجه بوده است که عبارت‌اند از:

نمایهٔ رویکردهای فرعی برنامهٔ درسی

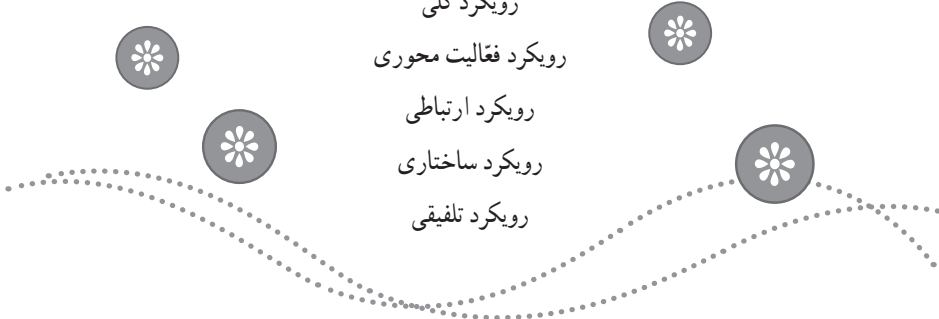
رویکرد کلی

رویکرد فعالیت محوری

رویکرد ارتباطی

رویکرد ساختاری

رویکرد تلفیقی

رویکرد کلی

بر اساس این رویکرد (روانشناسی گشتالت)، انسان هنگام برخورد با امور و پدیده‌ها ابتدا به کل آنها توجه می‌کند و پس از آن به اجزای سازنده کل می‌پردازد؛ به همین جهت در برنامه‌های درسی و مراحل یاددهی - یادگیری نیز باید نخست اشکال و صورت‌های کل را به دانش‌آموزان یاد بدهیم، سپس با استفاده از شیوه تجزیه کل به عناصر سازنده، اجزای آن را معرفی کنیم.

رویکرد فعالیت محوری

با توجه به اینکه بخش قابل توجهی از ماهیت درس نگارش، مهارتی است و از طریق این مهارت‌ها به جنبه‌های درونی و برونی فرد پرداخته می‌شود، سعی شده است در طراحی برنامه درسی فارسی متوسطه به طور متعادل به جنبه‌های مختلف وجودی دانش‌آموز این دوره توجه کافی شود و متناسب با آن، عناصر محتوا و فعالیت‌های یادگیری سازماندهی گردد.

رویکرد تلفیقی

از آنجا که درس‌های «نگارش» و «فارسی» ماهیتاً تلفیقی و درهم تنیده‌اند، سعی شده برنامه درسی به نحوی تلفیقی ارائه شود که در نهایت توانایی‌های ذهنی، درک و فهم، تجزیه و تحلیل، ترکیب و بازسازی، نقد و داوری، برقراری ارتباط با دیگران، ابراز وجود و بیان احساسات، افزایش قدرت خلاقیت و... تقویت گردد و همچنین تفکر خلاق و انتقادی دانش‌آموزان پرورش یابد.

رویکرد ساختاری

برنامه آموزش نگارش به گونه‌ای طراحی و تدوین شده که در نهایت، دانش‌آموز نسبت به ساختارهای تشکیل‌دهنده زبانی و نوشتاری آگاهی پیدا کند و از طریق مهارت در شناخت جنبه‌های توصیفی زبان، به معانی موجود در آن پی ببرد و بتواند در نوشتن، ساختار معیار زبان نوشته را به کار بگیرد.

رویکرد ارتباطی

در این رویکرد، کتاب نگارش وسیله‌ای برای فهم و پیام‌رسانی و برقراری روابط اجتماعی بین افراد تلقی می‌گردد و به جای توانایی زبانی و ادبی به توانایی ارتباطی و کنش‌های زبانی اهمیت داده می‌شود؛ در نتیجه، حس نیاز دانش‌آموز به بهره‌گیری از آثار زبان و ادبیات، رشد می‌یابد و امکان تعامل بین افراد و گروه‌ها افزوده می‌گردد.

مهم‌ترین نکته در این رویکرد این است که آموزه‌ها و رهیافت‌هایش به گونه‌ای است که هر دو رویکرد ساختاری و رویکرد نقش‌گرایی را در بر می‌گیرد. شاید بتوان رویکرد ارتباطی را برای دستیابی به مهارت ارتباط در قلمرو مهارت‌های زبانی، رویکردی کاملاً تلفیقی به شمار آورد. از این دیدگاه، همه توانایی‌های زبانی در پی پروردن خوب سخن گفتن و راحت نوشتن خواهد بود.

اهداف برنامه درسی - تربیتی

الف) شایستگی تفکر و تعقل

- تقویت تفکر و پرورش قوه قضاوت و ارزیابی منطقی؛
- ایجاد فرصت‌های مناسب در برنامه برای تربیت و پرورش شهروندانی با نگرشی عقلانی؛ ارتقای نگرش عقلانی دانش‌آموزان با طراحی فرصت مناسب؛
- ایجاد فرصت‌های مناسب در برنامه برای تربیت و پرورش تفکر خلاق و انتقادی؛ پرورش تفکر خلاق و انتقادی؛ با طراحی فرصت مناسب؛

- تقویت توانایی تفکر و افزودن بر توانایی‌های ذهن و زبان؛

ب) شایستگی ایمان

- تقویت علاقه به زبان، فرهنگ و ادبیات ایران اسلامی در میان دانش‌آموزان؛
- بهره‌گیری از مظاهر باورشناختی و ایمانی در نوشته‌ها؛
- تقویت علاقه و نگرش مثبت به مطالعه و کتاب‌خوانی؛
- تقویت علاقه و نگرش مثبت به کاربرد مهارت‌های نوشتن؛

■ ایجاد نگرش مثبت نسبت به استفاده از کلام بزرگان و توانایی به کارگیری آن در نوشتن؛

پ) شایستگی علم

- آشنایی با اصول و قواعد پرورش موضوع؛
- تقویت توانمندی در جذب و دریافت موضوعات از محیط پیرامون؛
- آشنایی با نوشته‌های عینی و ذهنی؛
- آشنایی بیشتر با روش‌های مبتنی بر «پرسش‌گری» با هدف خلق نوشته؛
- آشنایی با نوع نگاه به نگارش و قواعد درست‌نویسی جمله و عبارت؛
- آشنایی با سازمان‌دهی ذهنی برای نوشتن یک اثر؛
- آشنایی با ساختار و اجزای یک نوشته؛
- شناخت نمونه‌هایی از نوشته‌ها در قالب‌های گوناگون؛
- شناخت ابعاد زیبایی‌شناختی اشعار، مثل‌ها، حکایات و ...؛
- آشنایی با روش مقایسه به منظور گسترش دادن فکر؛
- آشنایی با شیوه‌ی جانشین‌سازی در خلق نوشته؛
- آشنایی با چگونگی گزارش‌گونه و داستان‌گونه نوشتن؛

ت) شایستگی عمل

- به کارگیری زبان معیارگفتاری؛
- توانایی برگرداندن زبان گفتار به زبان معیار؛
- توانایی خواندن متن، همراه با درک و فهم درون‌مایه آن؛
- توانایی بازشناسی متون، با توجه به ساختار و زبان نوشته؛
- توانایی ارزشیابی، نقد و تحلیل نوشته خود و دیگران؛
- توانایی بازآفرینی مثل‌ها؛

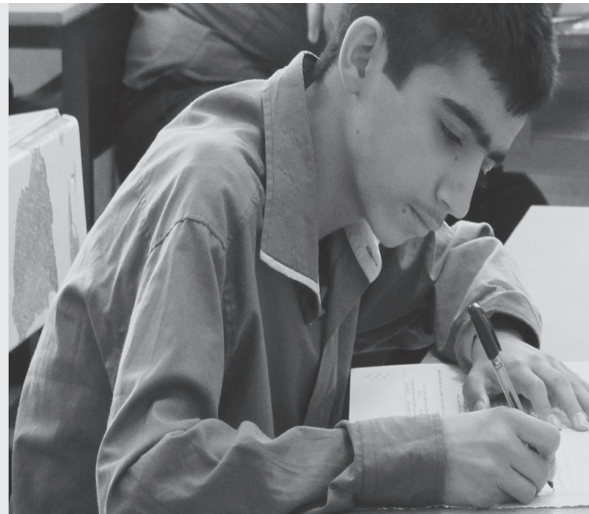
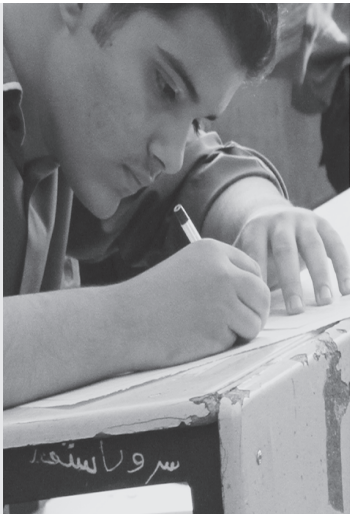
- توانایی بازنویسی حکایت‌ها؛
 - توانایی بازپروری اشعار؛
 - کسب مهارت در نقد منصفانه، براساس سنجه‌های معین؛
 - کسب مهارت در گسترش متن؛
 - خلق یک نوشته، با بهره‌گیری از روش جانشینی؛
 - خلق یک نوشته، با بهره‌گیری از روش سنجش و مقایسه؛
 - رعایت علائم سجاوندی (نشانه‌گذاری) در نوشته؛
 - توجه به پاکیزه‌نویسی، خوش خطی و نداشتن غلط‌املایی در انشا؛
 - رعایت نظم‌بخشی و انسجام متن نوشته؛
 - طرح سؤالاتی مناسب برای نوشتن متن؛
 - طرح سؤالاتی مناسب برای نوشتن گزارش؛
 - درک ابعاد زیبایی‌شناختی نمونه‌های موجود و بهره‌گیری از آن در نوشته؛
- ث) شایستگی اخلاق**
- آشنایی با ارزش‌های فرهنگی، دینی، اجتماعی و اخلاقی ایران اسلامی؛
 - تقویت علاقه‌مندی به رعایت اصول اخلاقی و منصفانه در نقد آثار؛
 - تقویت فرهنگ نقدپذیری و تحمل سخن دیگران؛
 - تلطیف احساسات و عواطف و رسیدن به التذاذ ادبی از راه مطالعه آثار ادبی.

ساختار و محتوا

کتاب نگارش دهم بخشی از برنامه آموزش مهارت نوشتن است که آغاز آن به دوره متوسطه اول برمی‌گردد. بنابراین برای آشنایی با این برنامه لازم است بازگشتی مختصر بر ساختار محتوای متوسطه اول داشته باشیم.

نگاهی به ساختار و محتوای کتاب «آموزش مهارت‌های نوشتاری» متوسطه اول

در کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری دوره متوسطه اول، علاوه بر نوشتن، به مهارت‌های شنیدن، سخن گفتن، درک متن و نقد و تحلیل توجه شده است. نقطه آغاز نوشتن در این کتاب، آموزش تفکر، طبقه‌بندی مطالب در ذهن و انسجام نوشتاری است. در ادامه برای آموزش نوشتن، چارچوب‌ها و روش‌هایی ارائه می‌شود. کتاب مهارت‌های نوشتاری شامل هشت درس است. در هر درس علاوه بر متن درس، تمرین‌های نوشتاری در سه بخش، با عنوان‌های «فعالیت‌های نگارشی»، «درست‌نویسی»، «تصویرنویسی»، «حکایت‌نگاری» و «مثل‌نویسی»، سازماندهی شده است. بنابراین هر درس شامل مواردی است که در نمایه صفحه بعد آمده است. در این نمایه مروری سریع بر مطالب کتاب‌های مهارت‌نوشتاری دوره اول متوسطه شده است.

نمایه محتوای کتاب‌های دورهٔ اول متوسطه

درس هفتم	درس دوم	درس سوم	درس چهارم	درس پنجم	درس ششم	درس هفتم	درس هشتم
نقشه نوشتن	طبقه‌بندی موضوع	کوچک‌تر کردن موضوع	بندهای بدنه	جمله موضوع	بند مقدمه، بند نتیجه	راهی برای نظم دادن به ذهن و نوشتن	روشی برای نوشتن درباره موضوعات ذهنی
آشنایی با سازمان‌دهی ذهنی برای نوشتن طبقه‌بندی ذهن و نوشته	آشنایی با طبقه‌بندی موضوع تقویت توانایی تفکیک بندهای موضوع توانایی تشخیص «ریز» موضوع‌های یک نوشته	آشنایی با مهارت کوچک‌تر کردن موضوع تقویت مهارت شناخت ریز موضوع‌ها در متن	شناخت جمله موضوع و جمله‌های تکمیلی تقویت‌کننده و نقش آنها در بند نویسی	آشنایی بیشتر با جمله موضوع تقویت مهارت تولید بندهای با رعایت جمله موضوع و جمله‌های تکمیل‌کننده	آشنایی با بند مقدمه و بند نتیجه تقویت مهارت در فضا سازی و تصویری کردن نوشته	تقویت مهارت نوشتن با طرح سؤالاتی مناسب برای تولید متن	آشنایی با طرح سؤال برای نوشتن دربارهٔ مفاهیم ذهنی
مهندسی نوشتن	بیشتر بخوانیم؛ بهتر بنویسیم	نگاه کنیم و بنویسیم	گوش بدهیم و بنویسیم	با سنجش و مقایسه آسان‌تر بنویسیم	با جانشین سازی راحت‌تر بنویسیم	دگرگونه ببینیم و گونه‌گون بنویسیم	افکار و گفتارمان را بنویسیم
آشنایی با سازمان‌دهی ذهنی برای نوشتن یک اثر مروری بر محتوای پایهٔ هفتم	مطالعه کتاب همراه با درک و درون‌مایهٔ آن و آشنایی با این موضوع که هر تصویر، نگاه نقاشی و نگارگری و ... در واقع یک متن است.	آشنایی با سواددبیری در خوب نوشتن. تقویت توجه به ویژگی‌های ظاهری نوشتن.	تقویت حافظهٔ شنیداری از طریق خوب گوش دادن. تقویت مهارت شنوایی و بهره‌گیری از آن نوشتن.	آشنایی با شیوهٔ سنجش و مقایسه در نوشتن و تقویت توجه به جنبه‌های گوناگون یک پدیده.	آشنایی با شیوهٔ جانشین سازی در نوشتن.	آشنایی با نوشتن از طریق نگریستن از دیدگاه‌های مختلف به یک موضوع. توجه به مزایا، معایب، نکات جالب یک موضوع و ...	آشنایی با کاربردهای زبان معیار و کاربردهای زبان گفتاری. تقویت توانایی برگرداندن زبان گفتار به زبان معیار.
با ذهنی نظام مند و پرورده بنویسیم	واژه‌ها را بشناسیم، گزینش کنیم و به کار بگیریم	نوع زبان نوشته را انتخاب کنیم	فضا و رنگ نوشته را تغییر دهیم	نوشته را خوش آغاز کنیم، زیبا به پایان ببریم و نیکو نام گذاری کنیم	قلبی برای نوشتن برگزینیم	وسعت و عمق نوشته را بیشتر کنیم	نوشته را ویرایش کنیم
مروری بر نقشهٔ ذهنی و راه‌های پرورش ذهن	اهمیت گسترش واژگان و بهره‌گیری از ظرفیت‌های شبکه معنایی، ناسازی معنایی، تنوع فعل‌ها	آشنایی با بافت زبانی «نوشته‌های عادی» و «نوشته‌های ادبی» شناخت ویژگی‌های زبان عادی و زبان ادبی	آشنایی با بافت زبانی و محتوایی نوشته‌های «طنز آمیز» و «غیرطنز». آشنایی با نشانی شیوه و شگرد برای خلق فضای طنز در نوشته	آشنایی با روش‌های مناسب برای آغاز و پایان موفق یک نوشته	شناخت قالب‌های مناسب و مختلف نوشته مانند داستان، گزارش، زندگی‌نامه، سفرنامه، خاطره و نامه و ...	ایجاد نگارش مثبت نسبت به مطالعه کتاب، به منظور افزودن بر وسعت و عمق نوشته و بهره‌گیری از آیه، حدیث، سخنان حکیمانانه، مثل و ... در نوشتن	تأکید بر رهیز از ویرایش نوشته در مرحله آزاد نویسی و تأکید بر اهمیت ویرایش در مرحلهٔ پیراسته نویسی.

مطالعهٔ کتاب مهارت‌های نوشتاری و دقت در مطالب آن به دبیران محترم توصیه می‌شود.

اینک پس از آشنایی مختصر با ساختار کتاب مهارت‌های نوشتاری در متوسطهٔ اول، به معرفی

ساختار کتاب نگارش دهم می‌پردازیم.

آشنایی با ساختار کتاب نگارش دهم

برنامه آموزش مهارت نوشتن در متوسطه دوم با کتاب نگارش دنبال می‌شود. به بیان دیگر دانش‌آموزان با گذراندن دوره متوسطه اول، سطوحی از این مهارت را کسب کرده‌اند. برای آشنایی با ساختار کتاب نگارش دهم، ابتدا نگاهی به فهرست مطالب کتاب، که در نمایه صفحه بعد آمده است، خواهیم داشت.

چنان‌که ملاحظه کردید، کتاب نگارش دهم شامل هشت درس است. در هر درس علاوه بر متن درس، تمرین‌های نوشتاری در چهار بخش با عنوان‌های «کارگاه نوشتن»، «حکایت‌نگاری»، «مَثَل‌نویسی» و «شعرگردانی» سازماندهی شده است. بخش «هنجار نوشتار» نیز برای آشنایی بیشتر دانش‌آموزان با زبان معیار آمده است. نمایه زیر ساختار یک درس را نشان می‌دهد.

نمایه ساختار یک واحد یادگیری کتاب نگارش دهم

ساختار یک واحد یادگیری

حکایت‌نگاری

هنجار نوشتار

کارگاه نوشتن

متن و تصویر

مَثَل‌نویسی

شعرگردانی

